

Geplemek kümüş bolsa, geplemezlik altyn

Category: Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 января, 2025

Geplemek kümüş bolsa, geplemezlik altyn «GEPLEMEK KÜMÜŞ BOLSA, GEPLEMEZLIK ALTYN»

Jemgyýetde özünü gaty köp bilyändirin öydüp, özgelere gezek bermän, biçak köp gepleýän adamlar köpeliberse bu edepliligiň alamaty däl. Hut şonuň üçinem, haýsydyr bir kişiniň gylyk-häsiýetiniň üstünden düşüllende, «Aý, ol-a beter kän gepleýär-aý» diýilse, onda bu gep gürrüňi edilýäniň peýdasyna däldigi bolýar. Hawa, türkmençilikde gereginden artyk kän gepleýän adamlar o diýen bir halanyp ýörülmeýär. Dogry, gürleýän adam töweregindäkileri özünüň göwher gezi bilen ýupsüz baglap bilyän bolsa, onda başga gep. Ýöne käbir adamlaryň uzak wagta çekýän gürrüňlerini diňläp, suwa girip, gury çykana dönýän mahallaryňam az bolmaýar ahyryn.

Durmuşda käbir adamlar bolýar, bilmeyän zady ýok olaryň. Şeýle adamlar welin, galapyn, az gürlegiç bolýarlar, gezek berilmese, zat soralmasa, gürläninden diňlänini kem görenoklar. Aslyýetinde, ynsan nädip köp bilyän adam derejesine ýetýärkä? Megerem, şeýle adamlar köp diňläp, köp okap, azragam gepläp, şeýle derejä ýetýändirler.

Dürbimizi türkmen halkynyň geçmiş-taryhyna tutup görsek, bu halkyň juda şahyrana hem şahandaz, çeper sözüň gadyryny bilendigine göz ýetirmek kyn däl. Türkmeniň ata-babasy örän gürrüñci halk bolupdyr. Ýone olaryň gürrüňleri boş hem warsaky bolmandyr-da, many-maňyzdan hem pähim-paýhasdan ýuki ýetik bolupdyr. Olar gyzykly gürrüň bermegi şeýle bir halapdyrlar, ýone diňlemegiň welin, muňa görä iki esseräk aşygy bolupdyrlar. Gepe çeperçilikde deňi-taýy bolmadık türkmen çeper söze-de, onuň ussadyna-da hormat goýupdyr. Türkmen aga: «Söz bir hazynadır» diýen gezi ýone ýere aýtmandyr-a. Ýone türkmeniň paýhaslysy ulyny-kiçini saýgarman, eñegine jaň

kakylan ýaly bolup, içe düşgünç boş gürrüňleri zol-zol zowladyp ýören ýaňralardan özünü çete çekenini kem görmändir. Men bu aýdanlarumy Türkmen aganyň bize miras galdyryp giden öz sözleri bilen subut etmek isleýärin:

«Geplemesini başarmadyk – märeke bozar»,

«Sözüň gysgasy ýagşy»,

«Sözlenende gep diňle, sözläniňde az sözle»,

«Ýerini bilip sözläniň yüzünüň nury dökülmez»...

Obamyzda biri sadaka berdi. Giňden ýazylan saçagyň başynda ýetmiş-segseni sermeläp ýören ýaşulular bilen bir hatarda ulularyň ýanynda «burny ganan» ýaly bolup diňläp oturan ýaş ýigitlerem bardy. Bir ýigidiň özi hakynda berýän gürrüňleri gutarar ýerde gutarmady. Töweregindäkilere gezek bermän gepleýän bu ýigidiň gepiniň-sözüniň ugry ýokdy: sözlem düzüşi tagasyksyz, gürrüniň bellı bir mazmuny ýok, her ýerden bir tutýar, gulak asanya degjek däl. Şonuň üçinem gepine «hawa» berýänem ýok. Onuň bolup otursyna daşyndan özi utanyp, ýer dyrmaşyp oturanlar welin, az däl. Saglygy babatda ähli tarapdan alanyňda-da, akyl-huşy ýerinde bolan bu ýigidiň köpçülükde özünü alyp barmagyň iň bir ýonekeýje bolsa-da, juda zerur kada-kanunlaryndan bihabar gezip ýörmegine gynanmazlyk mümkün däldi. Sadaka sowlup, märeke dargaşyp başlanda, ýaşy boýunça oňa görä uluragyň biri ýaňkynyň yüzüne pert-pert gelmegi başardy: «Ullakan adamlaryň arasynda bir özüne berlen ýaly bolup, lakyrdap oturmaga utanmadýy-aý!» Özümiňem aýtmaga çemlenip duran sözümiň öňürtilenine begenip (çünji, bu gipi oňa irräk aýtmak gerekdi!»): «Indi-hä muňa pikir ederçe bolandyr, bu gep» diýip çen etdim welin, gaýta onuň diýýänini görүň-ä:

«Näme geplesem öz agzym bilen gepleýän, olara agram düşenok dälmi?».

Wah, şonda agram, hakykatda onuň özüne däl-de, oturanlara düşüpdi.

«Söz manysyn aňmaz adam,

Bir guýruksyz ite meñzär» –

diýip, Magtymguly atamyz şu tetellilere aýdypdyr-ow diýip, baş ýaýkamadan başga alaç galmary. «ŞU ZEÝILLILERIÑ TERBIÝE BERMELI NESLINDEN NÄMÄ GARASJAK ONSOÑ?!» diýen pikir bolsa henizleren ýürege tygyny çenäp dur. Bu kysmy adamlara yüzlenmek üçin beýik Magtymgulyňkydan ötgür söz bardyr öýdemok:

Akyl bolsaň, söz aýtmagyn,
Nobat berilmegen ýerde!..
Magtymguly, diliň sakla,
Habar soralmagan ýerde.

Ýa-da:

Ýa lal otur, ýa dür saçgyl!..

Käbir adamlar bolsa, birhili geplemekden lezzet alýan ýaly. Şeýle bir gepleýärler welin, öz sözlerinden özleri gylaw alyp, ed-dil ýöne akyl-paýhasyň çür depesinde oturan däldirin öýdenoklar. Köplenç halatda şonuň ýalylar gepiň aňyrsyna ýetmänem bir zat aýdyberýärler. Munuň ahyrynyň bolsa gowulygyň üstünden eltmeýändigini durmuşyň özi görkezip dur. Hut şonuň üçinem, bu barada türkmeniň ruhy pygamberi Magtymguly Pyragy: «Sözlär bolsaň, söz aslyna ýet ýagşy» diýen bolsa, XI asyrda goja Hazaryň kenarynda ýaşap geçen alym Keý-Kowus öz ogluna nesihatlatynda şeýle diýýär:

«Aýdan sözleriň üçin puşman etmeli bolmagyn, çünkü ätiýaçlylyk paýhaslylygyň alamatydyr».

Köp geplemegi halaýan adamlaryň ýene bir erbet tarapy bar. Olar diňe geplemelidir öýdüp, diňlemegi düýpdən ýatdan çykaryarlar. Geliň diňläp göreliň danalar näme diýýär:
«Geplemek kümüş bolsa, geplemezlik altın» (Türkmen aga),
«Aýdylan her bir sözi dykgat bilen diňlegin, ýöne onuň ugruna gitäge howlukmagyn, mazaly pikir etgin» (Keý-Kowus),
«Magtymguly, dogry söze ten bergil» (Magtymguly)...
Ýokarda gürrüni edilen mesele babatda bir zatlar ýazmak pikiri serde dörände, başga hili pikirem kellä gelmän durmady: «Seniň

şu ýazgylaryň okyjylar köpcüligi okaýsa, ol degişli adamlaryň ünsüni çekip bilermikä? Türkmençiligiň edep kadalarynyň dikeldilmegi üçin bu gürrüňleriň azajyk-da bolsa nepi degermikä?»

Hernä ýene-de beýik Pyragynyň setirleri kalbyňa tekýe berýär:

Sözün diňlän ýok diýip, ümsüm oturma,
Jahan giňdir, çendan bilende bardyr.

Rejepgeldi AMANGELDI,
Garadepe şäherçesi. Jemgyýetçilik tankydy